

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТІ

УДК 34:004.8:378

Однією з основних сфер найпоширенішого використання штучного інтелекту (далі - ШІ) є сфера освіти. Хоча побоювань в цій царині зазвичай багато, а недоброчесність використання технологій ШІ все очевидніша, вплив ШІ в сфері освіти надто позитивний і різнобічний і, насправді, не такий загрозливий, як здається на перший погляд. Адже ШІ може автоматизувати певні завдання, такі як виставлення оцінок чи адміністративну роботу, потенційно знижуючи потребу у людській праці в цих областях, або покращити освіту, надаючи персоналізований досвід навчання, допомагаючи вчителям та відкриваючи нові форми поширення знань.

Проте кількість пересторог та недоброчесних проявів використання ШІ в освіті перевищує навіть найсміливіші роздуми про ризики, адже недоброчесність в освіті, які ШІ може породжувати, залишається не лише на рівні шкіл та університетів, так як недоброчесність в освіті є коренями отруйного дерева непрофесіоналізму і його наслідків.

Метою статті є аналіз реальної палітри пересторог та позитивів використання ШІ в освіті та окреслення основних засобів правового регулювання використання ШІ в цій царині.

Однією з найпоширеніших і найочікуваніших сфер використання ШІ є система освіти, оскільки саме ця галузь має значний потенціал для покращення за рахунок технологій.

ШІ може сприяти персоналізації навчання, адаптуючи навчальні матеріали під рівень знань і темпу засвоєння матеріалу персонально кожним студентом. Використання технологій ШІ може допомагати в рекомендаціях та контролі індивідуальних освітніх траєкторій, навчальних планів, перспектив оцінок професійної придатності та атестації, та, крім того, може допомагати

учням/студентам та науковцям у пошуку інформації та аналізі баз даних. Автоматизація рутинних завдань викладачів, таких як перевірка домашніх завдань, тестів, аналіз оцінювання, вивільняє час педагогам і дає можливість зосередитись на творчій науковій роботі. Крім того, ШІ відкриває нові можливості для онлайн-освіти, допомагаючи створювати інтерактивні платформи, в перспективі - з віртуальними викладачами, чат-ботами та адаптивними курсами.

Безумовно, така зручність і доступність є новим рівнем роботи викладачів, студентів та адміністрацій, а також суттєво зменшує рутинне навантаження за рахунок переймання на себе доволі простих завдань, які віднімають у людини багато часу. Саме тому система освіти є однією з ключових сфер для впровадження ШІ саме через попит, адже технології можуть зробити всі процеси освіти більш ефективними, доступними, адаптивними і гнучкими, якщо використовувати їх відповідально та з урахуванням усіх можливих ризиків.

Тому, попри всі переваги, використання ШІ в освіті також потребує відповідального підходу, оскільки потребує забезпечення доброчесності, етики та прозорості, не кажучи про необхідність захисту персональних даних та проявів маніпуляцій з боку ШІ.

Незважаючи на це, існують надто серйозні ризики у використанні ШІ для освітньої доброчесності, які вже сьогодні мало хто з освітян не відчуває. Тому першим і головним ризиком використання ШІ в сфері освіти є **ризик академічної доброчесності**.

Популярність генеративних моделей, таких як ChatGPT, Perplexity тощо, створюють не лише нові ризикові виклики навчанню, вони породжують «антикультуру» освіти, де недоброчесні студенти користуються технологіями ШІ від звичайного списування до «написання» дипломних робіт чи дисертацій без розуміння того що, подекуди, пишуть.

Спроба вітчизняного законодавчого підходу до забезпечення доброчесності на прикладі Проекту Закону України «Про академічну доброчесність» [1] лишається поки невирішеною. Так, законопроект не регулює відносини із забезпечення академічної доброчесності, адже не містить чітких критеріїв встановлення са-

мого факту такого порушення. Так, згідно з п. 1 ст. 17 «порушенням академічної доброчесності є визначена цим Законом, спеціальним законом та/або внутрішнім актом закладу освіти, наукової установи дія чи бездіяльність суб'єкта академічної діяльності, що порушує визначені цим Законом цінності, принципи та/або правила академічної доброчесності» [1].

За порушення академічної доброчесності здобувачів освіти пропонують притягати до академічної відповідальності з 14-річного віку. Основних видів порушення академічної доброчесності визначено дванадцять, що ускладнює їх розмежування та процедуру притягнення до відповідальності. До них належать: 1) відчуження авторства; 2) академічний плагіат; 3) приписування авторства; 4) самоплагіат; 5) фабрикація; 6) фальсифікація; 7) недоброчесне оцінювання результатів навчання; 8) несамотійне виконання завдання; 9) недозволена допомога; 10) академічний саботаж; 11) схиляння до порушення академічної доброчесності; 12) інституційні порушення академічної доброчесності.

Водночас, саме питання плагіату розкриваються вітчизняними дослідниками як явище, котре включає і використання текстів, згенерованих ШІ. Так, В. Явір та Д. Макішев визначають плагіатом, крім оприлюднення чужих наукових результатів або опублікованих раніше творів без посилання, також «текстів та/або результатів, згенерованих комп'ютерною програмою в автоматичному режимі. Особа не може вважатися автором академічного твору, створеного ШІ» [2, с. 18].

Водночас, ризикові використання алгоритмів ШІ при перевірках та оцінках робіт, також становлять окремий ризик в сегменті доброчесності. Так, перевірка робіт здобувачів, які не мають алгоритмічного характеру (завдання не тестового характеру), не може оцінити система ШІ, адже не має достатнього емоційного інтелекту для розуміння контексту творчих робіт, не може врахувати вікові особливості викладення тексту, або, навіть, врахувати інклюзію. Подібні похибки породжуватимуть несправедливе оцінювання і викривлення реального стану успішності з усіма наступними наслідками в спектрі від обурення і скарг здобувачів до реальної шкоди репутації ЗВО.

Оцінювання, зокрема, є одним з наріжних каменів, які визначаються, наразі, як зона ризику використання ШІ. Цьому питанню зараз присвячено багато університетських досліджень світового рівня (К. Мегалокомоно, С. Гоулас та Р. Сотіракопулос (2025 р.) [3], М. Ваткінс (2025 р.) [4], Т. Вентінг Лі, С. Хсу, М. Фовлер, З. Занг, К. Циллер та К. Карахаліос (2023 р.) [5] та інші). Але найцікавішим в контексті цієї публікації є результат дослідження Майкла Г. Вагнера [6], який порівнював оцінки звичайного викладача роботи студентів та аналогічні оцінки ШІ, котрий був дуже ретельно налаштований на проведення об'єктивної оцінки. Попри всі позитиви оцінки, включаючи виявлення недоліків, на які б викладач не звернув уваги, оцінка робіт, проведена ШІ виявила три ключові похибки:

1) надвисоку трудомісткість обсягу «завантажень» і налаштувань та спеціальні навички викладача для налаштування ШІ для реальної об'єктивності при оцінюванні, де мінімальна помилка викладача, що дає завдання ШІ, може призвести до спотворення результатів оцінювання взагалі;

2) надмірну «технічність» перевірки та відсутність певних елементів емоційного інтелекту. М. Вагнер описує це так: «Чогось бракувало в тому, як він взаємодіяв з ідеями студентів — теплоти, інтуїтивного розуміння процесу навчання та здатності розпізнавати та плекати справжню інтелектуальну допитливість» [6];

3) автор, оскільки він є прихильником добросесного впровадження технологій ШІ в освіту, ставить питання: «якщо студенти використовують штучний інтелект для написання есе, а викладачі використовують штучний інтелект для їх оцінювання, то яка основна освітня цінність цієї вправи?» [6].

Стосовно пункту «1» варто навести валідні дані дослідження групи вчених Вашингтонського університету (США) проведені серед педагогів в сегменті від дитячих садків до 12-х класів американських шкіл, внаслідок якого з'ясувалося (пряма цитата з висновків дослідження): «Понад 60% вчителів зазначили, що вони можуть використовувати рубрики, згенеровані штучним інтелектом, у своїх класних завданнях. Більшість зазначили, що

вони внесли незначні зміни до рубрики, що свідчить про їхню неготовність повністю прийняти контент, згенерований штучним інтелектом, без перегляду та коригування. Цікаво, що жоден вчитель не вказав, що він вніс суттєві зміни до рубрики, згенерованої штучним інтелектом. Лише 7% вчителів зазначили, що рубрики не можуть бути використані в їхньому класі – або тому, що вони потребували суттєвого перегляду, або тому, що вони просто не застосовні. Приблизно чверть вчителів повідомили, що вони взагалі не намагалися використовувати рубрики, згенеровані штучним інтелектом. Зауважте, що деякі вчителі подали кілька форм відповідей для своїх різних класів, загальні результати зважені таким чином, щоб кожен вчитель мав однакову вагу» [7].

Оскільки відмовитись від використання ШІ людство вже не в змозі, але здатне упереджувати його непрозору використанню, освітянська спільнота орієнтується не на обмеження, а на саме прозоре використання ШІ в системі освіти, де використання ШІ обумовлюється для певних процедур, або при створенні текстів робляться посилання на обсяг і конкретні позиції, які були випрацьовані з використанням ШІ. Іншими словами, в світі формується культура добросовісного використання ШІ в освітньому процесі.

Безумовно, всі учасники ринку освіти цивілізованих країн наголошують на необхідності використання ШІ в освіті, переважно, з людським контролем, щоб уникнути помилок алгоритмів і забезпечити справедливе оцінювання. Також розробляти етичні правила використання ШІ у навчанні з чіткими обмеженнями та заборонами на його застосування у галузі освіти. І доки це питання вирішується на рівні держав, самі ЗВО можуть діяти на упередження недобросовісності з використанням систем ШІ. Такий шлях протягом часу з включення в життєдіяльність людства ШІ застосували багато університетів світу, а наразі така корисна практика спостерігається і в Україні.

Окремим небезпечним сегментом використання ШІ в освіті є **можливість отримання ШІ доступу до персональних даних** здобувачів освіти та співробітників закладів освіти.

Використання систем ШІ передбачає обробку великого обсягу особистої інформації студентів і викладачів, а недостатній

рівень захисту даних може призвести до витоку персональних даних, конфіденційної інформації, допустити несанкціонований доступ до результатів навчання, або навіть і більш секретних даних на кшталт відомостей про курсантів військових ЗВО, чи ЗВО, які готують силовиків.

Для забезпечення від цього необхідно безумовно захищати персональні дані (1) та використовувати лише перевірені й безпечні платформи для навчання (2), як того вимагає система загальної безпеки персональних даних закладена, наразі, в Законі України «Про захист персональних даних в автоматизованих системах» [8] та інших, у тому числі нижчих за юридичною силою актах, що діють на його реалізацію, або виступають складовими його бланкетних норм.

На завершення окреслених найочевидніших аспектів потреби коректного регулювання використання ШІ в освіті звернемося до основних настанов, які сьогодні диктує основний Європейський закон в сфері використання ШІ - Регламент про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act), ухвалений Європейським парламентом в березні 2024 р. [9] (далі – Регламент).

Цей документ встановлює єдиний підхід до регулювання ШІ в різних сферах, і, зокрема, освіта перебуває під прямою дією цього акту, адже безпосередньо може загрозувати правам людини у разі некоректного та шкідливого використання ШІ.

А згідно п. 56 цього документу системи ШІ, які використовуються в освіті або професійному навчанні:

- для визначення доступу або вступу,
- для призначення осіб до освітніх і професійно-технічних навчальних закладів або програм на всіх рівнях,
- для оцінки результатів навчання осіб,
- для оцінки відповідного рівня освіти особи та суттєвого впливу на рівень освіти та підготовки,
- для моніторингу та виявлення забороненої поведінки студентів під час іспитів повинні класифікуватися як високоризикові [9].

Згідно з безпековою гіперідеєю документу системи з високим ступенем ризику - це системи, які становлять значну загрозу

здоров'ю, безпеці або основним правам людини. Вони потребують обов'язкової оцінки відповідності, яку постачальник здійснює самостійно, перед тим, як вивести їх на ринок, а порядок їх використання - особливий.

Згідно зазначеному вище п. 56, системи ШІ, визнані високо-ризиковими, віднесені до таких, що «можуть визначати освітній і професійний курс життя людини і, таким чином, можуть впливати на здатність цієї людини забезпечувати собі засоби до існування». Більш того, відносно таких категорій ШІ для освіти, п. 56 наголошує саме на ризиках при проектуванні та використанні («неналежному» проектуванні і використанні), що може зробити такі системи:

А) «нав'язливими»;

Б) такими, що «порушуватимуть право на освіту та професійну підготовку, а також право не піддаватися дискримінації та підтримувати історичні моделі дискримінації, наприклад щодо жінок, певних вікових груп, осіб з обмеженими можливостями, або осіб певного расового чи етнічного походження чи сексуальної орієнтації».

У Додатку III «Системи штучного інтелекту високого ризику, про які йдеться в статті 6(2)» Регламенту відносять ШІ в освіті та професійній підготовці, а саме «системи ШІ, призначені для:

- використання для визначення доступу або вступу або для призначення фізичних осіб до освітніх та професійно-технічних навчальних закладів усіх рівнів (а);

- використання для оцінювання результатів навчання, у тому числі, коли ці результати використовуються для керування процесом навчання фізичних осіб у навчальних закладах і закладах професійної підготовки на всіх рівнях (b);

- використання з метою оцінки належного рівня освіти, який отримує особа або до якої зможе отримати доступ у контексті або в рамках освітніх і професійно-технічних навчальних закладів усіх рівнів (c);

- моніторингу та виявлення забороненої поведінки студентів під час тестування в контексті або в межах освітніх і професійно-технічних навчальних закладів усіх рівнів (d).

Обумовлений такий підхід пересторогами, закріпленими у п. 44 Преамбули Регламенту, оскільки «Існують серйозні занепокоєння щодо наукової основи систем штучного інтелекту, спрямованих на ідентифікацію або висновок про емоції, особливо тому, що вираження емоцій значно відрізняється в різних культурах і ситуаціях, і навіть в межах однієї людини» [9], а «системи штучного інтелекту, які ідентифікують або визначають емоції чи наміри фізичних осіб на основі їхніх біометричних даних, можуть призвести до дискримінаційних результатів і можуть порушувати права та свободи відповідних осіб» [9].

На рівні асоціацій університетів в Європі вже існує звіт «Майбутнє цифрового навчання та викладання в європейських закладах вищої освіти» (The future of digital learning and teaching in European higher education institutions) Європейської асоціації університетів [10], в якому детально розглянуті реальні перспективи та ризики використання ШІ та надані основні настанови університетам Європи щодо прозорого і добросовісного його використання. щодо використання штучного інтелекту в освіті.

Окремим сегментом побоювань щодо використання ШІ в освіті є його **потенційний вплив на ринок праці**. Але такий вплив є різнобічним і не таким загрозливим, виходячи з того, що, як було вказано вище, використання ШІ в освіті є ризикованим, тож присутність у ньому людини-оператора, якнайменше, а оптимально (виходячи з тверджень М. Ваткінса) — професійного педагога є обов'язковою умовою. Тож ШІ може автоматизувати певні завдання, рутинні тести чи адміністративну роботу, але об'єктивно впливати на кількість робочих місць викладачів не зможе взагалі.

У той же час, проаналізовані світові тенденції використання ШІ в вищій освіті, підкреслюють: «викладача, наставника, наукового керівника тощо. Адже навчальний процес багатогранний і не обмежується лише розв'язанням поставлених завдань. Людська взаємодія в освіті незамінна і має безліч соціальних задач» [11, с. 33].

Тож, побоювання щодо впливу впровадження ШІ на ринок праці педагогів є абсолютно безпідставними. Єдине, що дійсно

зміниться, то це – навички роботи педагогів з технологіями ШІ в їхніх сферах. Так, класичний вже приклад впровадження ШІ в освіту є впровадження інтелектуальних систем навчання, які забезпечують індивідуальне навчання та зворотний зв'язок, доповнюючи роль педагогів, а не замінюючи їх. Таке використання ШІ приймає на себе функції, які складні для людини через їх важкість, кількість, рутинність, а людина, водночас, зберігає за собою функції вчителя: наставника, творця і арбітра, чого ШІ довіряти не можна, згідно з вимогами Регламенту.

Висновки.

1. Основними ризиками використання ШІ в освіті є: плагіатизм (через написання академічних текстів з використанням технологій ШІ), беземоційне або упереджене оцінювання, витікання персональних даних значної кількості людей та втрата педагогами робочих місць.

2. Всі три з чотирьох вказаних проблем вже мають рішення, а останнє побоювання не містить під собою жодних об'єктивних причин. Так:

2.1. Питання академічної доброчесності з використанням ШІ необхідно вирішувати виходячи з загального розуміння плагіату, але його регулюванню приділяти якомога більше уваги на локальному рівні: на рівні унормування допущення використання технологій ШІ для певних видів робіт з обов'язковою вказівкою на таке використання;

2.2. «машинне оцінювання» не містить необхідних «людських» якостей, внаслідок чого через відсутність емоційного інтелекту та контексту може хибити. Тому оцінюванню ШІ допустимо піддавати лише алгоритмізовані завдання на кшталт тестів (рівно як і їхню розробку), або аналогічні завдання. Правове регулювання використання ШІ при оцінюванні містить ознаки «високоризикованості», і тому таке оцінювання може здійснюватися виключно в межах допустимих стандартів, які визначені в Європейському Законі Про штучний інтелект [9];

2.3. цим актом, зокрема, з причин необхідності захисту учасників освітнього процесу від дискримінаційного (у т.ч. узагальюючих «здатностей» ШІ) оцінювання також не може повною мірою

бути передане ШІ, і має завжди здійснюватися з контролем з боку людини;

2.4. виходячи з п. 2.2-2.3. використання технологій ШІ в освіті не тягнутиме за собою тотального скорочення робочих місць, адже участь педагога лишається превалуючою, визаною на міжнародному рівні безпековою гарантією в порівнянні з лише допустимим використанням ШІ в системі освіти.

1. *Про академічну доброчесність: проект Закону України № 10392 від 08.01.2024. Верховна Рада України.* URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43481>
2. Явір В.А., Маркішев Д.О. Академічна доброчесність: спроби законодавчого врегулювання в контексті Євроінтеграції України // *Альманах права.* 2024. 192 с.
3. *Megalokononou, Rigissa and Goulas, Sofoklis and Sotirakopoulos, Panagiotis, Flawed Oversight: Teachers Don't Catch AI's Grading Mistakes When AI is Harsh (June 14, 2025).* Available at SSRN: URL: <https://ssrn.com/abstract=5294732>
4. *Marc Watkins. The Dangers of using AI to Grade. Nobody Learns, Nobody Gains.* 10.10.2025. URL: <https://marcwatkins.substack.com/p/the-dangers-of-using-ai-to-grade>
5. *Tiffany Wenting Li, Silas Hsu, Max Fowler, Zhilin Zhang, Craig Zilles, and Karrie Karahalios.* 2023. *Am I Wrong, or Is the Autograder Wrong? Effects of AI Grading Mistakes on Learning.* In *Proceedings of the 2023 ACM Conference on International Computing Education Research V.1 (ICER '23 V1), August 07--11, 2023, Chicago, IL, USA.* ACM, New York, NY, USA 18 Pages. URL: <https://doi.org/10.1145/3568813.3600124>
6. *Michael G Wagner. The Problem with AI Grading. Reflections on Automation, Assessment, and the Human Element in Education. The Augmented Educator.* 06.02.2025. URL: <https://www.theaugmentededucator.com/p/the-problem-with-ai-grading>
7. *Zewei (Victor) Tian, Alex Liu, Lief Esbenschade, Shawon Sarkar, Zachary Zhang, Kevin He, Min Sun.* *Implementation Considerations for Automated AI Grading of Student Work.* University of Washington, Hensun Innovation. 17/07/2025. URL: <https://arxiv.org/html/2506.07955v2#bib>
8. *Про захист персональних даних Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI.* Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 34, ст. 481. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
9. *European Parliament legislative resolution of 13 March 2024 on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on laying*

down harmonised rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union Legislative Acts (COM(2021)0206 – C9-0146/2021 – 2021/0106(COD)) URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138_EN.html?utm_source=chatgpt.com#title2

10. Michael Gaebel and Alison Morrisroe. *The future of Digitally Enhanced Learning and Teaching in European higher education institutions: Final report. May 2023.* URL: https://www.eua.eu/images/pdf/digi-he_final_report.pdf

11. Андрощук Аліна Геннадіївна, Малюга Олександр Сергійович. Використання штучного інтелекту у вищій освіті: стан і тенденції. *International Science Journal of Education and Linguistics. Vol. 3, No. 2, 2024, pp. 27-35. doi: 10.46299/j.isjel.20240302.04.*

Владислав ВАРИНСЬКИЙ. Основні підходи правового регулювання використання штучного інтелекту в освіті.

Стаття присвячена сучасній проблематиці оцінки ризиків та правового регулювання використання штучного інтелекту в освіті. В статті розглянуті основні побоювання використання штучного інтелекту: академічна недобросовісність, емоційне та дискримінаційне оцінювання, витікання персональних даних та втрата педагогами робочих місць, а також надано огляд основних напрямів правового регулювання використання штучного інтелекту на убезпечення від таких ризиків.

Проаналізовано положення Європейського Закону про штучний інтелект щодо класифікації використання ШІ в освіті як високоризикованої діяльності. Обґрунтовано необхідність локального нормативного регулювання використання ШІ з обов'язковою вказівкою на його застосування, обмеження машинного оцінювання лише алгоритмізованими завданнями та збереження контролю з боку людини. Доведено, що за умови дотримання міжнародних стандартів використання ШІ не призведе до масової втрати робочих місць педагогів, оскільки людський контроль залишається необхідною безпековою гарантією освітнього процесу.

Ключові слова: штучний інтелект, освіта, правове регулювання, плагіат, витікання даних, упереджене оцінювання, втрата робочих місць, штучний інтелект з високим ризиком.

Vladyslav Varynskyi. Main approaches to the legal regulation of the use of artificial intelligence in education.

The article is devoted to the contemporary issues of risk assessment and legal regulation of the use of artificial intelligence in education. It discusses the main concerns about the use of artificial intelligence: academic dishonesty, emotional and discriminatory evaluation, leakage of personal data, and the loss of jobs by educators. The article also provides an overview of the main directions of legal regulation aimed at protecting against these risks.

The provisions of the EU AI Act regarding the classification of AI use in education as a high-risk activity have been analyzed. The necessity of local regulatory frameworks for AI use with mandatory disclosure of its application, limitation of automated assessment to algorithmic tasks only, and preservation of human oversight has been substantiated.

Particular attention is devoted to the issue of academic integrity in the context of AI use, which is proposed to be addressed based on the general understanding of plagiarism, but with enhanced focus on local regulation and standardization of acceptable boundaries for AI technology use in various types of academic work. The problem of the absence of emotional intelligence and context in automated assessment is examined, which may lead to erroneous or discriminatory results, thereby substantiating the impossibility of fully transferring assessment functions to AI systems without human oversight.

Based on the conducted analysis, it has been demonstrated that, subject to compliance with international standards, particularly the requirements of the EU AI Act, the use of AI in the educational process will not lead to mass job losses among educators, as human control remains a prevailing and internationally recognized essential safeguard of the educational process. The author substantiates that the role of educators in light of AI technology implementation is being transformed rather than eliminated; on the contrary, it acquires new important functions of control, ethical guidance, and quality assurance in education.

Keywords: artificial intelligence, education, legal regulation, plagiarism, data leakage, biased evaluation, job loss, high-risk artificial intelligence.